

ВДПИНИТИНА,
„Ай“ поруч студийни
сатйерска

Саха Государственной университета аһыллыбыта 60 сыла

БАСТАКЫ ХАРАҢАЧЧЫЛАР

Мил бардым үркүмү батыштан
Билеиз-күрүгүз тартыштан
Дойдубар сотуру эргилгиле
Ислам багыттан, улаңат булагымын
Е.Сойкикин-Пермяков

1956 с. бийнхи онд хэлмэл бүтээр сэлбьлгээр СГУ ахьлан, бастахы куурсаа үөрэг кнрбнштг. Түүрт факультеса (техническэй, тьн халаайкыбата, гуманитарнай, естествошэй) 423 оёо кнрбштг. Техническэй факультеса геология, хайа, тугуу, физика, математика ислэршэр үөрөгэр устудьонлар бншгэ үөрэмнштг. Нөгүе сьлглар физматтар туһунан барьлгтара. Улуустан кнрбштг устудьон оёолор Сэргэлтэхэ икшэ этэгтэх мас уонсайларга оворбуштг. Олбуор ишгэр кншэтн бншгэ ооншүүрбүт, суботаларга уонсайга үткүү буолара. Ошон бэйс-бэйсбнштн көрсөн сн бнлэр элбшт. Уруокалугун Пушкин ашлан бнблнотекскаа аларбшт. Кншгшэ тнхэ-эри сарьсарга эрдгтн уочараттан кнрбштг. Кншэ 10 ч. кнштгтн куорат устун сьлгы уонсайбьлгэр кслрбшт.

Физиктэр нуклеи куурустан 1957 с. компүт сир бастаан ступитын кэгэһингэ кыттыбылыт. Түүн уочаргынан позитивн тигион "Ночур Мыраанна" тахсан телескоптары туруораң, ступтик Дьоккусай үрдүнэн чолчу хас часка, мүлүүтүгэ, сөкүүмүгэ кэсөн ааспытны баһаһыттыт. Сибидионна тула Москва ыһыттылара. Бүтүрөр сылбыгылар 1961 с. май айгы кэсөөн өгөт. О.А.Гарин компүтэ. Куоракка улуусаларга тахсан дьон үөрүү-котүү, ээрдэгэһин бөкө бусбуттара. Куоракка араас үөрөхтүгэ үөрөнө сылбар Чуратчыгыт улууһун аччытара бойо-бөйө-бигин биһэр этибит. Сорох бырааһынныктарга түмэрбит, хаартыкка түфүрбит. Дойдубуттар дьори айан араас ыраахтардаах этэ. Азыйах грузовой массивына сыгытарынан, таһаҕас, арыт буочукалар быгытарылар олороск, суон куһаңгылар хонно-хонно айыһыттыт. Кэлин грузовой тахси дьон меккамайаңалардаах массивына баар бусбута, оһно арыт суһуу быһа турунда бусулар, ыһааң, үөрөн көтөн кэлэрит. Үөрөхтүгэ бүтүрээри сырылтахпытна улууспут салыааччыта Николай Михайлович Адамов кэгэһи көрсөн төрөбүт дойдубуттар тахсан үөрөнүрүбитигэр ыһырыба. Ону ыһааң дойдубуттар аһааһа Михаил, Елена, Пермяковтар, Мария, Борис, Тьпытыласкалар, Иван Попов, Алексей Афшасиев, мин улууспуттар пенсият тахсыахпыттар дьори үлэстөбүт. Икки Попов районоҕа илгэстөрүһүн үлэһин сыйдаһ эрд олуктон туорабыла. Мария Афшасиева Титова көрзүһүнөн Никифор Ивановуун Yohar Бүлүүгэ, Дьоккусайтыа хайаһыһыттытын управлениеттар салыар үлэһэ үлэстөбүттэрэ. Хомойуһунун, үлэһиннэстөрүн бигитин суохтар. Онон мин кинилэри көрүстөн таһы ойдуурбугун аһаан аһарбын бойо-бөйө-бигин аһаабын.

Диринг орто окуучуларылар Михаил Ефимович Пермяков директорынан, кыял жүргүзгөн Елена Алексеевна нуучча тыйан учууга келип, оттон мин физика учууга келип аяккай үлгүлү тажрыйбасын. Ону сөзгө хас да эгер учууга келип, Ульяна Петровна, Егор Дмитриевич Дьячковскийлар, Дмитрий Семенович Фокин үлгүлү келип келип. Ошон бары даярды үлгүлүгө бадалах эгер дьон мустамыл; үлгү көктөсүтүк садаламыла. Калын бир-никин сыйланан Наталия Никитична Батучина, Петр Гаврилович Старостин, Мария Михайловна Иванова келип келип. Директорынан сага үлгүлү эгер Михаил Ефимовичи үлгүлүгө учууга келип Гаврил Иванович Попов, Алексей Еремеевич Максимов, Дмитрий

Елена иона Михаил Пермьковтар

Афанасьевич Иларионов о.да, суболинулара, элбостик камолоболлара. Директорбыт Липсвай уобаласка баран оскушаларга үөрөх-нигини үлэтин көрөн-билини баран сана сүүрээннэри килгэрбитэ. Диринг уонна Бүгүйдүк оскушаларын доҕордоһуулары байытыллыбыта, кэпсэлилбитэ. Оскулаа "Олимпийская весна", кэлэктин ыһаага ытыллар буолбуттара. 1963 с. производственной үөрэхтөөһүн аһылтан, Кирилл Николаевич Пестерев, Семен Егорович Федосеев үөрэтэннэр, үөрэлээччилэр тракторист-машинист идэлэрингэр бастаммэллытара. 1969 с. физико-математический кылаас аһыллыбыта, салгыты кэлэн химияны, биологияны дүрүнэттэн үөрэтэр кылаас аһылтан, өссө сайыннарылтан Диринг оскулаата билигин агроокууста буолан ситиһиниэхэтик үлэтин олорор. 1971 с. Михаил Ефимович улууска маңнай райоонга партия пропагандага отделилар, райком нэикс секретарынан, райсовет председателинэн үлэтэбитэ. Кини салгытар үлөһө кыахтаах буолан, улуус биир саамай уустук сылларыгар үчүгүйдүк үлэтэбитэ. Михаил Ефимович ой-санаа өтүтүн, дьэппэ аламааһы сыһааннаан, үрдүк културатынан чачыны кыахтаах үлэниг быһытыллыһан оройуонун дьонулар, республикага дьаныы ыһыктаммыта.

Елена Алексеевна тулунан үөрөтөччигиз, нуучча тылын учуутала, РФ үөрөтүрүмүгүн туйгуна М.М.Федосеева ахылыгыттан агадыбыз: „Уран уус муостан чочуйан өгөрбүтүн курдук жүз эзороток Елена Алексеевна агус машылык, көрөтк тапкылыгы, ис кырбастык тутары-хагыра сосино барыбыз болжөмгөтүн бойтөткүрүмүрү тардылыгы. Учууталыгы ырыастык, ураны кыйынтостык, уранык нуучанын келсириин бузатын тыыммакка диданы ылы-чып иетэ олорбуптут. Сохлуг саншыгыгар, агус зибэх хохоону нойсөусу аагыталаан, нуучча тылын уонна литературатын сугаттын тулунан кайи иһитер иетэ олорусун курдук хомойдук келсири. Ордук С.Есенин лирикатын чутастык ылынара, лиричесей дууналах учуутал эгэ“. Елена Алексеевна 1961-1976 сс. нуучча тылын уонна литературатын учууталыкан Дириг уонна Чурапчы оскуолаларыгар ситиниисхэтин үлөстөбүтэ. Үлөтүн таһылаан айылдаган айдырылылах, таһааннаах икстөтөтк эгэ. Кийи көбүлөһиһитөн Дириг үгүс дыксталиера саха таһаһын иин бастаан тик-питтэрэ. Дирибинэ дыксталиларыгар ырыаах таһаһын, тесималары, оғурусалры куоракка кириин аһылаһан таһсара. Дыксталилар кыргыч, ытарва, биһитх куурталларын көбүлүүрө, дыһайара. 1976-85 сс. Чурапчылаады кыраһы үөрөтэр музей директорынан үлөстөбүтэ. Музейга капиталнай өрөмүөн ыһытарбыта. Быһастаһалар саалалара бэр бусбууттара, экспонаттарынан байылыһыттылар. Оройусунна уран уус икстөктэри түмүтэ, үлөстөрүн көбүлөбүтэ. 1968 с. Чурапчы улуулун норуот маастардарын бастааы быһастаһалара аһылыһыта. 68 кытааһаа кэбизэ, 221 үлө туруоруллубута. Быһастаа тэрийсөччитэринөн Ф.Т.Тудова, А.Г.Платонова, Е.А.Пермякова, П.Е.Пьянкожаа уода. үлөстөбүтэртэ.

Салты республикадагы быыстаппа буолбута. Елена Алексеевна аан маннай оройуоннаагы, республикадагы быыстаппалар лауреаттарынан буолбута. 1969-1973 сс. быыстаппалар Ытык-Кулга, Аммага, Дьокуускайга, Иркутскайга, Москвага бастаппабыттары, 1976 с. Дьокуускайга Елена Алексеевна персональный быыстаппага буолан, үлэтэр үрдүк сыанабыгы ыбыттары.

Петр Старостин и ойна Татьяна Далбаева

Салтыг омук дождукарлар Монреальга, Монтевидео, Прагада көрдөрүүгө турбуттара. Кийи туулган МА.Грасимовка – Сантэро „Дыи сирин културалга“ дөж кинигеттигэр машык суруйар: „Елена Алексеевна үрдүк дылыгытэр унуткастах, туталы манан дүһүлүстөх, ичинигири сирлык характарлаах, үрдүк сүүсчөт, улуу субурхай көжө муруннаах кыраһыабай дыктар этэ. Олус машылык кесторо, ол курдук татана-саба, тутта-халла сылдаре, кийини кытта көпөстэро, хайлах эро ичинигири дыону бөйөттигэр абылыыр, бөйөтин көрүүтүн, талаанын тула тардар дождурлааба. Чуратчы үрүг тунах ыһыахтарыгар, дыон тогуорунар түһүлэтигэр 70нүс сылдарга чурамчылар оруу икки дыктары көрөлөро. Ол – Хатылыгын сахалыы танастаахтар колонналарыгар үрүг туналы сахалыы танайы киниги Жебсанна Евдоким Дмитриевнааны уокча Пермьякова Елена Алексеевнаны“.

Борис уонна Мария Тыгылгыластар

Борис Гаврильевич үөрөхтүн бүтээн оройуонта кылабынай ветеринарнай бырааһынан аныан пенсияда тахсыр диэри үлэтээбитэ. Улууска саамай ар үлэтээбит кылабынай быраас киби бусуоктаах. Ити кэмнэргэ оройуонта бэр сүһү сыстыганнаах шарьынарын честотаны, туберкулезны, бруцеллезны, сибинишэ „дрон“ шарьытан эмтээһини, сүөх онторго үлэти утумнаахтык, даяныан туран тэрийбитэ. Киби үлэтигэр, оросор улахан шарьытатэ. Үлэтин таһынан оройуонутар спорт сайдытылар, ычачы кытта үлөз улахан өнөлөөх кийини бустар. 2013 с. „Магичары оонньуулары“ тахсыбыт „Урагы – спорт тусунга“ дигэн кыагыгэр хас да сиргэ киби аста ахтылыбыт Оройуонта спорт сайдытыта Аскольд Трифонович Кулаковскай: „Остуон тенниин сайыннырыга үлүтүт үлэтээх инструктор үлэтээбитигэр – Тильгынаев Борис, Никитин Николай ода“, - дигэн суруйар. Виталий Неустроев: „Всейбол республикада тыа оройуонутар иһини тахсытылар энтузиаст тренердэр Б.Тильгынаев, С.Проконьев, И.Барашков, С.Попов ода. даянылары улахан кылабынан бусту“, - дигэн суруйар. „Саха АССР норуоттарын спартакиадатыгар Чурагы оройуона спорт элбэх көрүнүгүгэр о

ингэр баскетболга, фехтованинга о.д.а. коруулгатай республика ингэр аян бастакы-
нан кытган тууралашканы: Баскетболга эр
дюн хаммадалыктар кыргыштары: капитан
Б.Тынычпиев, В.Барашков, С.Ливиница,
С.Проконьев, И.Макаров, П.Пригорьев
ушак мийт, - дюн суурай спорт агуулуша
Варфоломей Михайлов.

Борис Гаврилович иоргонитон Мария Алексеевнанын 1964 с. Мындагайыга утун сыйдыгытыра, дерибни олокут билирлик сэрэсипитиэра. Мария утун таһынан уус-уран самодетельноһы салыбыта, Борис спорту өрө тутара. Мария Алексеевна Мындагайы да, Чургань да өрө оскуоналарыгар биология учууталынан сипиистектик үлөсүбүт. Үлөсүр юмүтэр оскуоналарыта принципнай учаастактары бары билигини, кыһамыһын ууран туран үлөсүбүт, оолору үүтүбүнини көрүүт-хараһыга улуубута. Биология учууталарын методическай холбоһуктарын салаһара. „Методист – учуутай“ дуон аалтаах. Бөрүһүһүн орус таһым иккүн дүтүмүһүлүра. Киниһэр кэрэ кулустарын, ыраһыт талаһыһарын оолоро Саха АССР үтүөлүк артыһыстара Екатерина, күтүөт Алексей Егоровтар, кыра кыһастара Алексашдра Алексеева – Коруһун салгыһылар.

Мийн үүсгэлтийн бүтэцтэй, 1961-2001 он үерэмийг ороосголаар физика учууталын үүсгэлтэн юулиим. Үлэм таһынан зохох общественнай үлсүртэ кыльнным: ороосголаар, улууска, физика учууталырын методический холбоһутун салайдым, үүрх упралениелыглар методист, инспектор, „Билии“ общество лектора, нэһиликтэс народнай педагогика ассоциацийтын салайаччылы, эдэр учууталыар, эдэр ыалтар кулуутырын салайаччытын зохохинстэрин толордум. Кэргэним Старостин Пётр Гаврильевич 1963 салтан Диринг ороо ороосголыглар 40 сэл география учууталынан, музей салайаччытын үүсгэлтэ. Ороосголаа ер сэл профсоюз председателин, нэһиликтэс пропагандыныан, лекторынан, улууска зохох сэл география учууталырын методический холбоһуктары салайаччытын үүсгэлтэ.

Бийиги казууга дыноу үлээни сыдыар
 юммигигэр төрөөбүт оройуоммутулар
 үлээни сыдыарбытынан астынар,
 оройуоммут ситиһингэриээн икэн туттар
 эбиит. Мин тус бөйөм атын омук
 дойдутулар үлэнир, олоор, ол дойдуту
 сайыанналар уонна онно талааһар дыноу
 өйдөөбөтүң, сэҕэрбөтүң. Сааһыран
 илээһиг айы үөрөммит оскулабыт, иэд
 биэрбиг ээр сааспыт бийигэ - үөрөммит
 университетпыт, Сэргэлээх зона сайдара,
 үлээнилээхтэриг туһунан өйдөбүл өссө
 кэркэйэн, диригээн илэр эбит. Дириг
 махталынан үөрөммит учууталларбытын
 ахтыбын, саныыбын. Өссө үүнэ-сайдатур,
 күндү үөрөкпит калһата - Саха
 Государственный университета, күн бүгүн
 Хотугулуу-Илиини федеральнай универси-
 тет!

Татьяна Константиновна
ДАЛБАЕВА,
Холбоо идэвхлэгч, Чуулмал
уламжлалын Бичигтгэвч ажилтан

Хяһыат бэчээткэ бэрилгэлэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээткэ бэрилгиниз: 16 ч 00 м. "Саһа олох" редакционной-издательской холбоһука 22.08.2016 с. офсетка бэчээттэнэ. Аадырыһа: 678670. Нураалчы сэл. Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: 54907. Хяһыат издизэлэһэ үстэ: олутурунньука, чаппарга уонна субботага таһар.